

XII. FEJEZET.

Feketekörös-völgy és a belényesi hegyvidék.

1. A magyar falutömb. 2. A román települési terület.

1. Feldolgozásunk alapjául vidékeket választva, együtt tárgyaljuk a Feketekörös felső folyása körüli területek benépesedését, bár a völgy és a hegyek betelepítése között mind idő, mind a lakosok nemzetisége tekintetében nagy eltérések voltak. A középkorban az alsó és felsővölgyet elválasztó szorostól keletre a Petrószkörösig, valamint a Remetei patak völgyében tíz faluból álló teljesen zárt magyar tömb élt, mely erősen megkisebbedve még ma is megtalálható.

A feketekörösvölgyi magyarság multjának nagytekintélyű kutatója e falvak lakóiban az egykori gyepüörök leszármazottait látja.¹ Magyarázata ma is megállja helyét, noha az újabbkori helynevekből szellemesen megalkotott bihari gyepürendszer többé már nem fogadható el.² A biharmegyei gyepüelméletekkel nem kívánunk foglalkozni, de szerintünk éppen az jellemző, hogy az eldugott remetei völgyben lévő solymosi gyepün kívül³ seholsem találjuk meg annak a védőrendszernek nyomait, mely Erdély és a bihari részek között a honfoglalás után egyideig kétségtelenül fennállott. Szerintünk a megye sík részén megszálló honfoglalók továbbnyomulása Erdély felé olyan korán (X. sz.) következett be, hogy az egykori gyepük emléke még az írásbeliség elterjedése előtt feledésbe ment. Ennek a védelmivonalnak a fennállását azonban adatok hiányában is mindennél jobban bizonyítják az azon kívül eső területeken kialakult nagybirtokok. A gyepüntúli vidékek ugyanis a királyra szállottak és minthogy ott ő volt az egyedüli földesúr, a vár-birtokok eladományozásakor egységes nagy uradalmak juthattak egy-egy úr kezébe. Ellenben e vonaltól nyugatra, ahol

¹ Györffy i. m. passim.

² U. o. 467. és k. l.

³ 1294: Wenzel, X. 153. l. A tatárok elől Váradról Tamáshida felé menekülő Rogerius „in silvis inter indagines” rejtőzködik. (Scriptores II. 578. l.) Az adatot nem kell feltétlenül az országos gyepüre vonatkoztatni.

szintén tekintélyes királyi birtokok is voltak, a közép- vagy kisbirtok lett az általános települési keret.

A Feketekörös felsővölgyének megszállása, melyet a mezőségi magyarság keleti irányú terjeszkedése tett szükségessé, a X—XI. század fordulóján megtörtént.⁴ Valószínűnek látszik Györffy feltevése, hogy az itteni gyepük is korán szerepüket veszítették, mert a magyarság a Maros felől az Erdélyi Középhegységet megkerülte és így abból az irányból jövő támadástól többé nem kellett tartania.⁵ Az első telepek a gyepüvonal közelében állhattak, s a köztük, meg az alsóvölgy közti terület lakatlan maradt. Az idekerült kisszámú őrség azután természetes szaporodásának megfelelően fokozatosan töltötte ki az egykori védelmivonal mögötti területet.⁶

A felsővölgyi magyar falvak, keletkezésük idejét tekintve, két csoportra oszthatók. Elsődleges telepeknek tartjuk Tárkányt, Fenest, Belényest, Solymost, Remetét, melyek a XI—XII. században keletkeztek. Kirajzásuknak tekinthetjük Újlakot, Sonkolyost, Jánosfalvát és Nyégerfalvát. Állításunkat az egyházak filiációs viszonya is támogatja.⁷ Jánosfalva Fenes filiája, Sonkolyos Újlaké, Nyégerfalva pedig Tárkány leányegyháza. A másodlagos telepek közül Újlakot és Jánosfalvát a két utóbbinál régebbinek kell tartanunk, mert Sonkolyos a szintén másodlagos Újlak filiája, Nyégerfalva⁸ neve pedig azt mutatja, hogy keletkezése idején a környékén már voltak románok. Újlak és Jánosfalva keletkezését így a XIII. század első felére, Sonkolyosét és Nyégerfalváét pedig a XIII—XIV. század mesgyéjére tehetjük. A többi község közül arányaival messze kimagaslott Belényes és mint a vidék természetes központja, földesurainak, Várad püspökeinek jóvoltából a XV. században városi rangra emelkedett.

Mint említettük, a völgy legkorábbi települései közé tartozik és keletkezése a XI—XII. századra tehető. Nevét a nemesvadban, bölényben gazdag erdőitől kaphatta és egykor talán királyi vadászhely volt. Amikor uralkodóink a körülötte elterülő hegyvidékkel együtt a váradi püspökségnek adományozták, a mellette fekvő magyar falvakkal oly szilárd vázat

⁴ Kniezsa i. m. 387. l. szerint ez a folyamat a XI. századnál nem lehet későbbi.

⁵ Györffy id. m. 475. l.

⁶ Az újabb kutatások eredményeinek megfelelően Györffynek a gyepüörök etnikumát illető megállapításait nem fogadhatjuk el. (I. m. 485. és k. l.). Ma már tudjuk, hogy a „székely” név nem határőr foglalkozást jelentett és így a feketekörös völgyi magyarok elődeiben felesleges besenyőfajú határőröket (székelyeket) keresni. L. Németh Gy.: A székelyek eredetének kérdése. (Századok, 1935, 129. és k. l.)

⁷ Györffy i., m. 515., 524. l.

⁸ 1422-ben tűnik fel ezen a néven s lehet, hogy korábban Feketepataknak hívták. Okleveles emlékeink azonban mindig Nyégerfalvának mondják.

alkotott, hogy később a benépesülő hegyek gazdasági szervezetét reá lehetett illeszteni. Várad püspökei mindig különös gondot fordítottak hegyes „tartományukra”.⁹ Már a XIII. század második felének zavaraiiban a fenesi várban kerestek menedéket.¹⁰ Az ő gondoskodásuk növelte Belényes lakosságát annyira, hogy 1332—37-ben már két papja volt.¹¹ Plébánosa azt a kiváltságot élvezte, hogy a főesperes bíraskodása alól kivéve, közvetlenül a püspök alá tartozott.¹² A hegyvidék népesedésének előrehaladásával Belényes jelentősége is nőtt. Részint, mint a feketekörösvölgyi magyar falvak kialakuló egységének képviselője,¹³ részint pedig mint a nagyszámú hegyifalu igazgatási központja jutott szerephez. Mindezek ellenére csak 1441-ben kapott önkormányzatot.¹⁴ János püspök ekkor mentesítette a belényesi várnagy és officiálisok bíraskodása alól, bíró és 12 esküdt választását engedélyezve. A megválasztottakat a várnagnak kellett bemutatni, aki az esküt kivette tőlük. Fellebbezési fórum a várnagy ítélőszéke volt, a bírság fele is a castellanust illette. Az önkormányzat tehát, a várnagy befolyása miatt, meglehetősen szűkkörű. Valóban 1448-ban a belényesiek arról panaszkodnak, hogy a várnagy minden igaz ok nélkül bezárja őket.¹⁵ A János püspök által kialakított „ordinatum reipublicae regimen atque libertas” lassan gyökeret vert s az itteni magyarságnak mindvégig legmagasabb szerve maradt, mert a tanács és a bíró tekintélyét a XVI—XVII. században a környékbeli magyar községek lakossága is elismerte.¹⁶

A völgyben fekvő magyar falvak a közös eredet és az azonos földesúri szolgáltatások, a románoktól teljesen különböző, túlnyomóan földművelő életmód folytán, különálló zárt egységet alkottak. A XV. században itt is történtek régi magyar falvak mellé román hozzátelepítések,¹⁷ de ezek nem változtatták meg a községek képét, ami a magyar tömb életterejének bizonyítéka. Adatunk van arra, hogy az új telep a régi nemzetiségét nemcsak nem változtatta meg, hanem hamarosan maga olvadt be abba. 1422-ben ugyanis még csak egy Fenes volt,¹⁸ 1491-

⁹ 1444: Bunyitay, II. 300. l. „ipsamque provinciam, quae est quasi nutrix curiae nostrae...”

¹⁰ Wenzel, X. 153. l.

¹¹ Bunyitay, III. 349. l.

¹² 1413: Fejér, X/5. 439. l. — Kereszturi, I. 259. l.

¹³ A magyar falvak viszonyait szabályozó oklevelekben mindig Belényes áll első helyen és a város vezetősége gondoskodik azok megújításáról. (1422: Arch. dom. C. Várad, f. XIV. No. 16., 17.)

¹⁴ Arch. dom. C. Várad, f. XIV. No. 21.

¹⁵ i. h. No. 20.

¹⁶ 1555: Teleki lvt. E. XVI. f. I. No. 8., 9.

¹⁷ Pld. Remete.

¹⁸ Arch. dom. C. Várad, f. XIV. No. 16.

ben Magyarfenesről hallunk,¹⁹ amiből következik, hogy akkor már volt egy Oláhfenes nevű község is. 1552-ben Alsó- és Felsőfenes a két falu neve,²⁰ tehát a nemzetiségi különbség ekkor már megszűnt, későbbi névsorok bizonyossága szerint, a magyarok javára.²¹ Fenes példája vagy Remete multja és az itteni magyar falvakban található „Oláh” nevű családok bizonyítják a nagy vonzóerőt, melyet a letelepedett, földjével összeforrt népesség a nomadizálókra mindig és mindenütt gyakorol.²²

A XV. század elején a magyar falvak lakosságának még jelentős része foglalkozott pásztorkodással és méhészkedéssel, ami a nagy tölgyrengetegek aljába települt községeknél teljesen érthető volt. Világosan látszik ez szolgáltatásainak 1422-i szabályozásából.²³ Főfoglalkozása azonban a földművelés lehetett, hiszen a század végéről már a magasabb fokot jelentő szőlőművelésre vannak adataink. A püspökség különböző kedvezményekkel sarkalta a lakosságot a szőlőtelepítésre. 1491-ben engedte az erdők irtását, tizedet csak akkor kívánt, ha az új szőlő már teljesen termésbe jött, azt pedig, aki az irtásban akadályozná őket, az offciálisnak fizetendő 20 forint bírsággal fenyegette.²⁴ Az értékesítés biztosítására elrendelte, hogy csak itt termelt bort szabad árulni és a belényesi piacról kitiltotta a románok sörét.²⁵ A szőlőművelés jelentőségéről a XIV. századi összeírások tanúskodnak.²⁶ Ugyanekkor kezdett kifejlődni itt a híres fazekasipar, amint az a lakosok nevéből is kiderül.²⁷

A falunevek az alapítók nemzetiségének megfelelően magyarok. Kivétel a román—magyar néphatárra települt Nyégerfalva, mely nevét román szomszédjaitól nyerte. Az újkor hajnaláról közölt névsorok adatainál meg kell jegyeznünk, hogy a bizonytalan nevűek majdnem mind magyarnak vehetők. 244 magyar névvel 9 román áll szemben,²⁸ a bizonytalanok elosztása után pedig a magyarok számát nyugodtan tehetjük 95%-ra.

¹⁹ U. o. No. 17.

²⁰ Dica.

²¹ L. az Adattárban.

²² Mályusz E.: A magyarság és nemzetiségek Mohács előtt. (Magyar Művelődéstörténet, II. 116. l.)

²³ Arch. dom. C. Várad, f. XIV. No. 16.

²⁴ Arch. dom. C. Várad, f. XIV. No. 17.

²⁵ U. o. No. 14.

²⁶ 1597: Dec., bor. — 1600: U. et C. 17/6.

²⁷ Belényesen 1600-ban: Begres, 3 Fazokas, Korsos, — Solymoson: Fazokas, — Tárkányon: Kupás, Fazokas nevű család élt. (U. et C. 17/6.)

²⁸ Kniezsa I. szíves közlése.

	Személynevek					Földrajzi nevek	
	Középkori		XVI. századi			M.	B.
	M.	B.	M.	I.	B.		
Belényes — — —	1	—	132	4	41	2	—
Fenes — — — —	—	—	21	—	10	—	—
Jánosfalva — — —	—	—	2	—	1	—	—
Nyégerfalva — —	—	—	—	—	—	—	—
Remete — — — —	—	—	12	1	2	2	1
Alsolymos — — —	—	1	2	—	1	—	—
Felsolymos — — —	—	—	16	—	8	—	—
Sonkolyos — — —	—	—	4	2	2	—	—
Tárkány — — —	—	—	38	2	14	—	—
Belényesújlak — —	—	—	17	—	9	—	—
	1	1	244	9	88	4	1

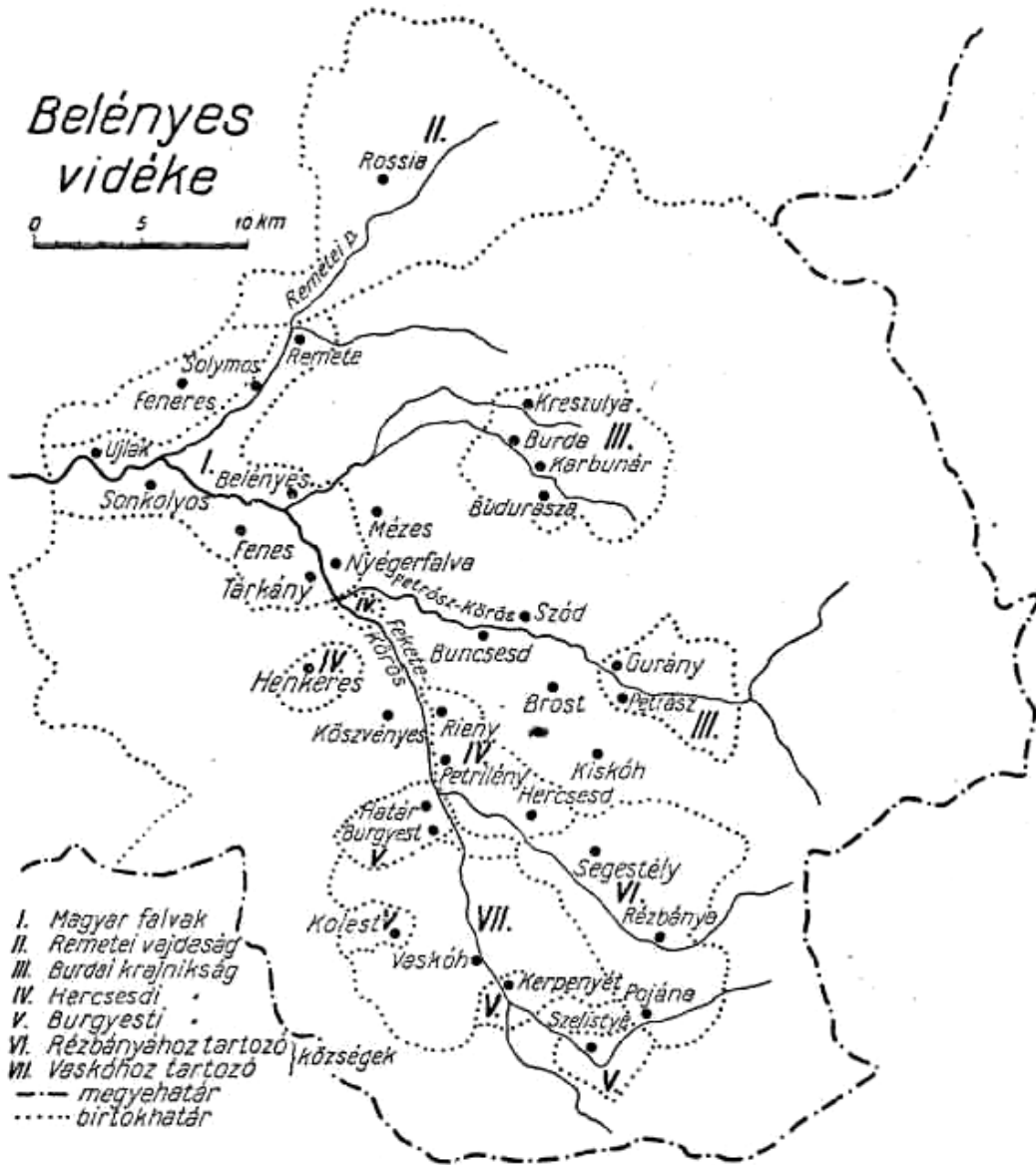
A közölt névsorok megvilágítják azt az óriási nagy különbséget, amely a völgyben lévő régi magyar községek és a hegyvidéki román falvak között minden tekintetben fennállott. Ha a felsővölgyi magyar települések számbelileg nem is, de gazdasági teherbírás, adózás tekintetében kétségtelenül egyenlő értékű félként állottak szemben a hegyvidéken lévő sok román faluval.

2. A felsővölgyet szegélyező hegyek benépesülése sokkal később, a XIII. század második felében indult meg. Ez az egyedüli terület, ahol a románság első települő gyanánt jelent meg, nem úgy, mint a Rézhegységben, a sebeskörösmenti hegyekben, Cséke környékén vagy a béli lejtőkön. Amíg tehát az utóbbi vidékeken a hegyek lábánál népes, régi magyar falvak voltak, melyeknek lakosai a feljük nyíló völgyeket korán felhasználták legeltetésre és később meg is ülték azokat, addig a Feketekörös felsővölgyében, mire a magyarság az egykori védelmivonal mögötti lakatlanul hagyott területet kitöltötte, a románság megszállotta háta mögött az Újlak—Sólyomd közötti szorost, dél felől pedig a Petrószkörös mentén leereszkedve, elállta a természetes terjeszkedés útját. Az őslakosság így a patak völgyeknek és hegyeknek a XIV. századtól egyre gyorsuló ütemű benépesítésével eredeti zárt települési területére szorult vissza. Az említett vonaltól délebbre, fenn a hegyekben magyar falu csak kivételes esetben keletkezett, mint pl. Rézbánya. Így láthatta ezt a középkori felfogás szerint a görögkeletit keresztyénnek sem tekintő belényesi plébános, aki 1496-ban a főesperesi bíráskodás alól való felmentésének megerősítését kérve, egyik érvül azt hozta fel, hogy „a keresztyénség határa Belényestől nem messze van.”²⁹

Amikor a török elfoglalta Váradot (1660), a püspökök kö-

²⁹ Kereszturi, I. 259. l. „quam etiam ratione religionis Christianae, cuius cultus prope ibi terminatur...”

zékori levéltára teljesen elpusztult, s így hatalmas kiterjedésű birtokaikra alig maradt itt-ott egy-egy oklevél. A belényeskörnyéki románlakta területekről egyetlenegy olyan középkori oklevél sem ismeretes, amely a benépesedésére boruló sűrű homályt megvilágítaná. Így tárgyalásunkban le kellett mondanunk a te-

12. sz. vázlat.

lepülés menetének ismertetéséről és XVI. századi forrásokra támaszkodva, csupán azt az állapotot kívánjuk vázolni, amelyben az újkor érte az itteni románságot.

A románság jelenlétéről szóló első adatunk 1294-ből való.³⁰ Barsa nembeli Roland vajda biztosítja a váradi püspök fenesi várából elvonuló őrséget, hogy a solymosi gyepün innen és túl

³⁰ Wenzel, X. 153. 1.

levő magyarok s románok esetleges támadásaitól megvédi őket. Mivel a kapitulált őrség Váradra kívánt eljutni, véleményünk szerint, útközben csak az újlak-sólyomdi szoros hegyei között számíthatott román támadásra. Az első román telepek tehát a hegyvidék nyugati részén keletkeztek. Elegendő adat hiányában kellően bizonyítani nem tudjuk, de minden jel arra mutat, hogy a románság terjeszkedésének főútja nem a Feketekörös felsővölgyi hegyekben haladt, hanem a béli hegység nyugati oldalán át a széplaki districtus területére, majd onnan tovább észak felé. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy betelepülésük kezdetén a felsővölgy mellékét egyáltalában nem vették volna birtokukba. Kétségtelen, hogy már a XIII—XIV. század fordulóján kellett románoknak lenni a Petrószkörös mellett, mert máskülönben a szaporodó magyarság ebben az irányban is terjeszkedett volna. A román telepek valószínűleg kapcsolatban állottak a püspökség területén megindult bányászattal.³¹ A románok azonban nem bányászok lehettek, hanem amint az 1600. évi összeírásból kitetszik, az üzem körüli szolgálatokat látták el.³² Nagyobb mérvű bevándorlás ezekre a területekre csak később, a XIV. század közepe táján indulhatott meg, miután a királyi hatalom az új nemzetiségi politikának megfelelően, az idegenek betelepítésének kizárólagos jogáról lemondott.³³

A már említett 1294-i adat után legközelebb 1363-ban szerepel bizonyos Iván belényesi vajda,³⁴ aki — úgy látszik — rokonságban állott a Drágfiak őseivel. Valószínű, hogy miként a Drágfi-ősöknek nagy szerepük volt Máramaros, Ugocsa, Szatmár, Bereg vlach telepeinek létrehívásában, úgy Iván vajda is tevékenyen részt vett a váradi püspökség erdőinek benépesítésében. Iván és testvérei: Balk és Boch szolgálatait a váradi püspökök nemességgel jutalmazták, leszármazottaik a később magyarrá és katolikussá lett remetei vajdák.³⁵ Ez a család az egyedüli itt a vajdák közül, mely nemességet nyert s több jel mutat arra, hogy kiemelkedő állását a vidék benépesítésében játszott fontos szerepének köszönhette.³⁶ Mivel az ő munkásságával függhet össze a vlach betelepítés nagyobb méretűvé válása, ennek kezdetét a XIV. század negyvenes, ötvenes éveire tehetjük.

Románokról szóló legközelebbi okleveles adatunk 1442-ből való, amikor János püspök szabályozza a belényeskörnyéki vlachok jogviszonyait. A kiváltságlevéllel kissé bővebben kell foglalkoznunk, mivel a magyarországi románság egyik jelentős-

³¹ Bunyitay, II. 239. és k. I. 266. és k. I. V. 8. Wenzel: Magyarország bányászatának kritikai története. Bpest, 1880. 118. és k. I.

³² U. et C. 17/6.

³³ Mályusz E. id. m. (Századok, 1939. 399. l.)

³⁴ Fejér, IX/3. 364. és k. I.

³⁵ 1423: Lukcsics, R. 635. — Iványi, R. 356.

³⁶ 1493: Teleki lvt., E. XVI. f. I. No 5.

ágának ez adta az első keretet, melyben élete sokáig folyt. A püspök célja — az oklevél szavai szerint, — a belényesvidéki vlachok rossz és zavaros szervezetét, kialakulatlan jogszokásait jórendbe hozni.³⁷ Ezért elrendeli, hogy a vidék (provincia) románjai a kenézek közül állítsanak 12 esküdtet, akik a vajdával vagy alvajdával minden ügyben ítéljenek. Végzésük ellen a váradi püspöki udvarhoz lehet fellebbezni, ahol ügyükben végleg döntenek. Az esküdtek hivatala hat hónapig tart, választásuk pedig sorba megy az összes kenézek között, kivéve a túlságosan öregeket vagy fiatalokat és a beszámíthatatlanokat. A bírságokat a vajda és a vidék officiálisa, akit más néven krajniknak hívtak, szedi be és két rész belőle a várnagyé. Ha a bírságot 15 napon belül nem adják át a várnagynak, akkor annak joga van az összeget a vajdán és a krajnikon megvenni. Mint látható, nem valami széleskörű önkormányzatról van szó, hanem bizonyos primitív szervezetről, mely a várnagy munkáját igyekezett könnyíteni. A korábbi helyzethez képest azonban ez is nagy haladás lehetett, mert ugyanebben az átírásban maradt fenn egy másik oklevél, mely bizonyos, a püspök jóindulatától függő „libertas”-okat említ. Amint azonban a szövegből kiderül, ez nem egyéb, mint a szolgálmányok méltányosabb rendezése. Önkormányzatról már azért sem lehet beszélni, mert a bíróság két vezetőjét, a várnagyot és a vajdát nem a közösség választotta. A privilégium bevezető szavai kétségtelenné teszik, hogy az előnyök nem tekinthetők a románság vívmányainak; a kezdeményező a püspök volt. A románok megelégedtek a könnyen szerzett kiváltságokkal s nyomát sem találjuk annak, hogy valaha is igyekeztek volna azokat tágítani. A királyi udvarban élő János püspököt ennél a lépésénél az önkormányzatokat támogató új rendi társadalomszemlélet vezethette.³⁸

A szervezet élén tehát — a várnagyot nem számítva —, a vajda és a vicevajda állottak, azután következett a krajnik, az egyes falvak vezetői pedig a kenézek. A belényesvidéki románság szervezete, amennyire a gyér adatokból látható, a XVII. századig ugyanez maradt, csak a vajdák száma nőtt meg a népesedés előrehaladásának megfelelően.³⁹ Éppen abból, hogy 1442-ben az itteni románoknak még csak egy vajdájuk volt, — talán a remetei vajdák közül került ez ki, hiszen választásáról szó sincsen — következik, hogy a hegyek betelepülése még kezdeti stádiumban volt. Valóban a püspök 1444-ben jónak látta hang-

³⁷ Bunyitay, II. 300. és k. l. „Volachorum malas et confusas dispositiones ac incertas consuetudines ...” A román kerületek önkormányzatára v. ö. Mályusz id. m. Századok, 1939. 433. és k. l.

³⁸ V. ö. Mályusz id. m. Századok, 1939. 432. l. — A püspök életét l. Bunyitay. I, 262. és k. l.

⁵⁸ 1556, 1570, 1577: Teleki lvt., E. XVI. f. I. No. 10., 13., 15.

súlyozni, hogy a kenézeknek azért tett engedményeket, mert megígérték, hogy tartományát jól benépesítik.⁴⁰

A belényesvidéki románság településének irányára felvilágosítást nyerhetnénk az itteni román papok privilégiumából, illetve egyházi szervezetük ismeretéből. 1503-ban Szatmári György püspök megerősíti a belényeskörnyéki román papok és főesperesük azon régi kiváltságát, hogy mentesek a vajdák és officiálisok joghatósága alól, a papok felett a főesperes, ő felette pedig a váradi püspök vagy az általa kijelölt helyettes ítélt.⁴¹ A többszörös átírásban fennmaradt oklevélben a főesperesi székhely neve Sebes, Segesfalva, Nagj Segesfalva alakban fordul elő. Kérdés hol állott ez a falu. A hercesedi krajnikságban volt egy Segest nevű község, mely 1580-ban Seges, 1588-ban Nagysegedh, 1600-ban Segesd alakban szerepel.⁴² Arad megyében a solymosi uradalomban volt egy Sebes nevű falu⁴³ s gondolhatunk még a románság multjában nagy szerepet játszott Karánsebesre is. Közelebbi adatok híján nem dönthetjük el a kérdést, mert bár a legnagyobb valószínűség Segyest mellett szólna, ismerve a rézvidéki románságot egyházi téren Máramaroshoz fűző kapcsolatot, az sem hihetetlen, hogy a főesperesi székhely, a megyétől délre fekvő területen állott, ami a bevándorlás irányára vetne világosságot.

Az anyag hiányossága miatt nem látjuk az egyes districtusok területi elhatárolódását. Úgy látszik, hogy itt sokkal nagyobb volt az ingadozás a falvak hovatartozását illetőleg, mint a megye más részein. Megállapítható kerület volt a remetei, mely a sokat emlegetett vajdák által telepített falvakat kapcsolta egybe.⁴⁴ Tudunk a burdai, burgyesti, hercesedi, határi és totorjeni krajnikságokról.⁴⁵ A vas- és rézbányához szolgáló községek újabb két csoportot alkottak,⁴⁶ de még ezenkívül is sok olyan település volt, melyeknek a hovatartozását nem tudjuk eldönteni.

Első felhasználható adatcsoportot a belényesi uradalom 1600. évi összeírása szolgáltatja,⁴⁷ azonban ez már a vidék benépesedését teljesen befejezett állapotban mutatja s kevés kivétellel valamennyi ma is meglévő román falu szerepel benne.

⁴⁰Bunyitay, II. 303. l. — A népesedés XIV. század eleji állapotára jellemzőnek tarthatjuk Imre püspök 1308-i kijelentését, melyben Belényes környékét praedium-nak (pusztának) nevezi. (C. Ignatius de Battyán: *Leges ecclesiasticae regni Hungariae. Claudiopolii, 1827. III. 93. l.*)

⁴¹Bunyitay, I. 349. l. — DI. 22496.

⁴²L. az Adattárban.

⁴³Csánki, I. 761. l.

⁴⁴1445: Teleki lvt. E. XVI. f. I. No. 2. — 1556: Teleki lvt. E. XVI. f. I. No. 10. és 21.

⁴⁵1588: Dec., bárány.

⁴⁶U. et C. 17/6.

⁴⁷U. o.

Az összeírás a középkori helyzet megismeréséhez természetesen kevés alapot nyújthat, mert a benne felsorolt községek közül a XIV. században vagy a XVI. század közepén keletkezettek nincs módunkban különválasztani. Az sem vinne előbbre, ha a telep régiségére a lakók vagy a porta számából következtetnénk, mivel egyes vidékek lakossága nem a természetes fejlődés, hanem külső erők hatása következtében nőtt nagyra. Például a bányákhoz tartozó falvak a legnépesebbek, (37 ember a falunkénti átlag) pedig azok egyrésze akkor még alig nézett vissza 70—95 éves multra. Az 1552-i adóösszeírás adataival kirostálhatnók azokat a telepeket, amelyek a XVI. század második felében keletkeztek, azonban, sajnos, ez nem sorolja fel az egyes „pertinentiákba” tartozó falvakat. Így ez a megoldás is elesik. Mégis fel kellett dolgoznunk az összeírást, hogy a vidék viszonyairól valamelyes képet alkothassunk. Úgy éreztük ugyanis, hogy a románsággal szemben igazságtalanul járnánk el és a táj benépesítésében játszott szerepét helytelenül ítélnénk meg, ha csak azokról a falvakról szólanánk, melyekről középkori adatok maradtak. Hogy a részrehajlás vádját elkerüljük, inkább vállaltuk annak az eljárásnak az ódiumát, hogy a magyar falvak életének vizsgálatát a középkor végén lezárva, velük szemben felvettünk minden, talán 10—20 éves, vagy éppen akkor települt román falut, mégha csak a nevük fordul is elő a XVI. század végi összeírásokban. Mindezt előrebocsátva hangsúlyozzuk, hogy a hegyvidékről nyert kép, — hiszen adataink 99%-a újkori — semmi esetre sem vonatkoztatható a korábbi helyzetre, mivel nem tudjuk, mennyi belőle a középkori szín, hanem kizárólag a XVI. század végére jellemző. Az akkori összeírásokban szereplő községek egy része a XV. századi népesítési akcióval függhet össze, de a délen levő telepek jórészt a XVI. század elején meginduló nagyméretű bányászat hozhatta létre, vagy legalább is duzzasztotta népesre.

Külön meg kell emlékeznünk a környezetétől teljesen elűtő Rézbányáról. Rézbánya, régi nevén Kisbánya, lakóit 1600-ból ismerjük s ekkor a népesség többsége magyar.⁴⁸ Közelebbi adatok híján nem dönthető el, hogy a XVI. század végén ott élő magyarság a két évszázaddal korábban meginduló bányászat⁴⁹ magyar munkásainak a leszármazottja-e, vagy pedig a Thurzók által újra felvirágoztatott üzemhez a XVI. század elején verbuválódott a felsővölgyi magyar falvakból. Valószínűnek látszik, hogy részben a XIII. század végi magyarok leszármazottja, mert a bányák 1374 körül még teljes virágzásban voltak s az üzem XV. századi visszaesése alatt sem vándorolhatott el innen a magyarság teljesen; 1501-ben ugyanis a Thurzó János által bérbevett terület neve magyar: „Dombalya”.⁵⁰ A termelés

⁴⁸ U. o.

⁴⁹ Bunyitay, II. 239. és k. l.

⁵⁰ Bunyitay, I. 162. l. — Stat. 59. és k. l. — Kereszturi, I. 261. l.

megindulásakor az új kereseti lehetőség helyére újabb magyar családok is költözhettek, melyekkel megerősödve, a magyarság még sokáig biztosíthatta fölényét a román beszivárgókkal szemben. Alább közöljük az 1600. évi összeírás számszerű feldolgozását.

	Személynevek			
	M.	R.	Sz.	B.
<i>Burdai krajnikság:</i>				
Budurásza — — — —	—	29	—	16
Burda — — — —	—	23	—	1
Gurány — — — —	6	24	1	11
Karbunár — — — —	2	11	—	8
Kreszulya — — — —	—	32	—	5
Petrász — — — —	—	30	—	10
	8	149	1	51

<i>Hercsesdi krajnikság:</i>				
Henkeres — — — —	—	29	—	7
Hercsesd — — — —	1	14	—	3
Pantosest — — — —	—	7	—	—
Petrilény — — — —	—	3	—	—
Rieny — — — —	1	11	—	10
Segyest — — — —	5	28	—	10
Sztej — — — —	—	18	—	6
Zavojen — — — —	3	10	—	2
	10	120	—	38

<i>Burgyesti krajnikság:</i>				
Burgyest — — — —	2	7	1	—
Határ — — — —	—	15	1	10
Kerpenyet — — — —	—	7	3	17
Kolest — — — —	2	8	—	7
Lunka — — — —	—	14	—	14
Vaskóhszelistye — — — —	1	13	1	13
	5	64	6	61

A rézbányához tartozó falvak:

Fonáca — — — —	6	15	—	31
Alsókimpány — — — —	1	11	6	8
Felsőkimpány — — — —	4	18	6	11
Pojána — — — —	—	28	—	1
Rézbánya — — — —	18	11	—	13
Segestély — — — —	—	9	4	15
	29	92	16	79

A vasbányához tartozó falvak:

	Személynevek			
	M.	R.	Sz.	B.
Boj — — — — —	—	14	—	8
Briheny — — — — —	—	12	—	13
Foltest-Zsukány — —	—	18	—	12
Kimp — — — — —	—	31	1	5
Sust	—	34	—	6
Szohodol — — — — —	1	13	—	12
Urzest — — — — —	2	19	—	4
Válenyágra — — — —	—	16	8	2
Vaskóh — — — — —	5	10	—	8
Alsóverzár — — — —	—	13	1	5
Felsőverzár — — — —	—	24	1	26
	8	204	11	100
Balalény — — — — —	—	5	—	—
Kisbelényes — — — —	1	39	—	17
Benkefalva — — — —	—	—	—	—
Bokorfalva — — — —	2	7	—	3
Bragyet — — — — —	2	17	—	19
Broszt — — — — —	—	9	—	2
Buncsesd — — — — —	3	21	—	15
Ciganyesd — — — — —	—	—	—	—
Csomafalva — — — —	—	—	—	1
Dombrovány — — — —	—	17	—	13
Dragonyesd — — — —	—	3	—	—
Dragotyán — — — —	—	—	—	—
Dsószán — — — — —	4	7	—	5
Feneres — — — — —	—	3	—	1
Fericze — — — — —	—	22	—	8
Füzegy — — — — —	—	—	—	—
Gémfalva — — — — —	1	9	—	2
Gyigisény — — — —	2	28	—	8
Kakucsény — — — —	—	—	—	1
Kalugyer — — — — —	—	5	—	—
Kebeds — — — — —	—	—	—	—
Kiskoh — — — — —	—	11	—	3
Kocsuba — — — — —	—	22	—	—
Köszvényes — — — —	—	2	—	2
Kristyor — — — — —	1	3	—	—
Lázur — — — — —	2	3	—	3
Belényeslázur — — —	—	5	—	—
Lehecsény — — — —	—	2	—	—
Lelesd — — — — —	—	5	—	3
Libánpatak — — — —	2	—	—	—
Macsola — — — — —	—	5	—	—
Magura — — — — —	—	10	—	7

	Személynevek			
	M.	R.	Sz.	B.
Merág — — — —	—	—	—	2
Meziád — — — —	1	—	—	3
Alsómézes — — —	5	22	—	8
Felsőmézes — — —	1	16	—	7
Nagykosár — — —	1	1	—	—
Nyimoerd — — —	—	—	—	—
Petrány-Valány — —	—	—	—	—
Pocsaveled — — —	—	14	1	—
Alsópojen — —	—	29	2	2
Felsőpojen — — —	—	25	—	11
Pokola — — — —	—	3	—	—
Rasztoka — — — —	1	7	2	1
Recselény — — —	—	—	—	6
Robogánylázur — —	—	—	—	—
Rossia — — — —	3	6	—	6
Sebes — — — — —	—	—	—	—
Száka — — — —	—	20	1	1
Belényesszelistye — —	1	7	—	—
Szód — — — — —	—	2	—	1
Szohodol — — — —	—	—	—	—
Talp — — — — —	—	20	—	—
Tarkaica — — — —	—	—	1	—
Tatárfalva — — —	—	8	—	—
Telek — — — —	2	8	—	10
Alsóválenyágra — —	—	23	2	8
Zlovest — — —	—	11	—	—
Zöldő — — — — —	1	31	—	2
	36	513	9	181

A névsorokból világosan látszik, hogy a belényesi hegyvidék lakossága a XVI. század végén éppúgy teljes egészében románnak tekinthető, mint ahogy a síksági községek keveretlenül magyarok voltak. A nevek között sok szláv jellegűt is találunk. Ezek, valamint a helynévadásban is határozottan felismerhető délszláv nyomok mutatják,⁵¹ hogy a Balkánról rekrutálódott állandó vlach utánpótlás milyen népi elemeket sodort magával. Külön vizsgálódásoknak kellene eldönteni, hogy a szláv elemek mikor kerültek ide a románságba és, hogy beolvadásuk a XII. században milyen fokú volt. Lehetséges, hogy a század végén a nevek még valóban szláv népiséget takartak, szétválasztásukon kívül azonban jelenlegi forrásanyagunkkal többet nem tudunk tenni. Az azonban bizonyos, hogy a szláv nevékre is a románság tarthat igényt, hiszen később teljesen felszívta azokat.

⁵¹ Pl. Rasztoka. — Kniezsa I. szíves közlése.